

1. Něco o odezírání

Odezírání je metoda vnímání a porozumění obsahu mluvené řeči zrakem. Odezírající člověk sleduje pohyby úst, mimiku, gesta a další projevy hovořící osoby a snaží se uhodnout obsah sdělení. K úspěšnému odezírání je potřeba znát nejen užitý jazyk včetně jeho frazeologie, ale i téma a situační kontext rozhovoru. Důležitý je také způsob, jakým hovořící osoba mluví, vhodné osvětlení, vzájemná vzdálenost a pozice komunikujících osob.

Pro rozvoj schopnosti odezírat je důležitá určitá kombinace vrozených vloh. Čáp (1993) definuje vlohu a schopnost takto: „*Vloha je biologický, vrozený předpoklad pro utváření schopnosti. Naproti tomu schopnost není vrozená. Schopnost se formuje, rozvíjí na podkladě vlohy životem ve společnosti, činnosti, učení.*“

Teprve na základě vloh a znalostí daného jazyka si můžeme v podnětném prostředí pěstovat dílčí dovednosti, které naši schopnost odezírat rozvíjejí – u každého z nás jinak.

Kombinaci vloh vhodných pro rozvoj odezírání má přibližně čtvrtina celkové populace. Lidi proto můžeme rozdělit na ty, kteří jsou do určité míry schopni odezírat, a na ty, kteří toho schopni nejsou. Stav sluchu pro získání schopnosti odezírat rozhodující není – i slyšící lidé se to mohou naučit, zatímco jiní, kteří by to po ztrátě sluchu velmi potřebovali, se to naučit nemohou.

Ztráta sluchu sama o sobě tedy zdaleka není zárukou, že někdo bude schopen odezírat. Může člověka pouze přinutit k tomu, aby se o to snažil. Výsledek je však velmi individuální. Není tomu tak proto, že někteří lidé jsou chytřejší než jiní. Ani inteligence sama o sobě není v přímém vztahu se schopností odezírat. Je pouze jednou z mnoha dalších podmínek, a proto ani někteří velmi inteligentní lidé neodezírají (Berger, 1972, in Vernon – Andrews, 1990). Rozumové schopnosti tedy nelze automaticky posuzovat jen podle úspěchu či neúspěchu při odezírání.

U ohluchlých lidí je výhodou předchozí sluchová zkušenost, protože už dobře ovládají mluvený jazyk, který mohli jak slyšet, tak současně i vidět.

Odezírání nikdy nemůže plně nahradit slyšení řeči, protože zrakem vnímáme asi jen třetinu toho, co je možno slyšet. Velkou část si proto musí odezírající člověk doplňovat myšlenkovou činností. K tomu je potřeba mnoho dalších dílčích schopností. Je to složitý psychický proces, který probíhá u každého člověka jinak, a dokonce i u téhož člověka se v různých situacích liší.

Proces odezírání ovlivňují různé vnitřní a vnější podmínky, které se uplatňují současně, vzájemně se ovlivňují a doplňují.

Tabulka č. 1 Vlivy, které působí na úspěšnost odezírání

fyzilogické	<ul style="list-style-type: none"> ▪ neporušené zrakové a mentální funkce, míra využitelnosti sluchu v řečových frekvencích; ▪ funkce centrální nervové soustavy; ▪ celkový stav organismu trvalý a momentální (např. zdravotní stav)
technické	<ul style="list-style-type: none"> ▪ zkušenost s odezíráním, efekt tréninku v odezírání
psychické	<ul style="list-style-type: none"> ▪ vrozené předpoklady (kombinace vloh); ▪ pozornost ve všech fázích: zaměření, rozsah, intenzita, trvání, postřeh a pohotovost; ▪ schopnost převádění zrakových signálů do pojmů; ▪ schopnost myšlenkových operací, zvláště kombinačních schopností, logické myšlení; ▪ stav paměťových funkcí, ve všech fázích (krátkodobá paměť, dlouhodobá paměť, uchovávání, vybavování z paměti...); ▪ aktuální psychický stav, vigilita (momentální stav bdělosti), emoční stav
verbální	<ul style="list-style-type: none"> ▪ dosažený stupeň osvojení si daného jazyka; ▪ slovní zásoba, znalost gramatiky a frazeologie, zkušenost s používáním jazyka...
neverbální	<ul style="list-style-type: none"> ▪ schopnost vnímat a interpretovat viditelné mimojazykové projevy hovořící osoby; ▪ schopnost vycítit vztah mluvčího ke sdělované věci i ke komunikačnímu partnerovi
věkové	<ul style="list-style-type: none"> ▪ stav biologické zralosti jako podmínka pro výkonnost zrakových a psychických funkcí; ▪ věkové faktory působící na vývoj schopnosti odezírat (do určitého věku si člověk lépe rozvíjí schopnost odezírat, s věkem schopnost naučit se odezírat klesá – u starších lidí klesá i schopnost odezírání, kterou si již předtím osvojili)

sociální	<ul style="list-style-type: none"> ▪ schopnost chápat situační kontext, míra zkušeností v mezilidském kontaktu, sociální zralost, sociální inteligence
genderové	<ul style="list-style-type: none"> ▪ ženy většinou odezírají úspěšněji než muži
vnější	<ul style="list-style-type: none"> ▪ světelné podmínky, konverzační vzdálenosti, možnost navázat s druhou osobou zrakový kontakt, způsob hovoru mluvčí osoby

Souhrn

- Každý člověk má k rozvíjení schopnosti odezírat jiné vrozené předpoklady.
- Každý člověk odezírá jinak.
- Tentýž člověk odezírá různě v odlišných situacích.
- Schopnost odezírání není přímo vázána na stav sluchu.
- Předchozí sluchová zkušenost má dobrý vliv na rozvoj schopnosti odezírat.
- Na schopnost odezírat působí mnoho vlivů a většinu z nich nemůže odezírající člověk ovlivnit.